HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אמר חזקיה מאי קרא [1]בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים אי איכא כאבני גיר מנופצות לא יקומון אשרים וחמנים (א) אי לאו יקומו תנא נעבד שלו אסור ושל חבירו מותר ורמינהי (א)איזהו נעבד [א]כל שעובדים אותו בין בשוגג ובין במזיד בין באונס (ב)ובין ברצון האי אונס היכי דמי לאו כגון דאנס בהמת חבירו והשתחוה לה אמר רמי בר חמא לא כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמתו דידיה מתקיף לה רבי זירא (ג)אונס רחמנא פטריה דכתיב [2]ולנערה לא תעשה דבר אלא אמר רבא הכל היו בכלל [3]לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב [4]וחי בהם (ד)ולא שימות בהם יצא אונס והדר כתב רחמנא [5]ולא תחללו את שם קדשי דאפילו באונס הא כיצד [ב]הא בצנעא והא בפרהסיא אמרו ליה רבנן לרבא תניא דמסייעא לך בימוסיאות של עובדי כוכבים בשעת (ה)הגזרה אף על פי שהגזרה בטלה אותן בימוסיאות לא בטלו אמר להו אי משום הא לא תסייען אימר ישראל (ו)מומר הוה ופלח לה ברצון רב אשי אמר לא תימא אימר אלא ודאי ישראל מומר הוה ופלח לה ברצון חזקיה אמר כגון שניסך לעבודת כוכבים יין (ב) על קרניה מתקיף לה רב אדא בר אהבה האי נעבד הוא האי בימוס בעלמא הוא (ג) ושרייה אלא אמר רב אדא בר אהבה כגון שניסך לה יין בין קרניה דעבד בה מעשה וכי הא דאתא עולא (ז)אמר רבי יוחנן אף על פי שאמרו [ג]המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה אמר להו רב נחמן פוקו ואמרו ליה לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל (ח)דאמר רב הונא [ד]היתה בהמת חבירו רבוצה בפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה מנא לן דאסרה אילימא מכהנים ודלמא שאני כהנים (ט)דבני דעה נינהו ואלא מאבני מזבח ודלמא (ט)כדר"פ

ואלא

מאי קרא. דמזבח הוי אבנים הרבה ואיסורו עד שינתץ רובו: **גיר.** כפור גרושל"א: **לא יקומו.** שוב לא יקריבו עליו: **ואי לאו.** דלא ניתצו יקומו: **נעבד.** בבעלי חיים הנאסר לגבוה (ד): **אם שלו.** היה כשהשתחוה לו אסור אם לאו אינו נאסר לגבוה: מזיד ורצון חדא הוה אלא תנא רצון אצל אונס: **הכל היו.** בין אונס בין רצון: **בפרהסיא.** לא תחללו והאי דקתני אונס אסור בפרהסיא: **שעת גזרה** (י). פרהסיא הוא ואונס הוא: **ודאי ישראל מומר** (כ). דא"א בכל העובדין שלא יהא בהן אחד מומר (ל) אחרי שרואה את ישראל ידם מטה נוטה לבו לעבודת כוכבים: **חזקיה אמר.** לעולם אונס דקתני שאנס בהמת חבירו ואפילו הכי לא תרמינהו אהדדי דהא דתני אסור כגון שניסך לעבודת כוכבים בין קרניה של בהמת חברו דעביד מעשה והא ודאי מיתסרא כדיליף לקמן (ע"ב): **והאי נעבד הוא.** בתמיהה. נעבד לא קרי אלא שעשה את הבהמה עצמה עבודת כוכבים: **והאי בימוס בעלמא שויה.** ובעלי חיים לא מיתסרי משום משמשי עבודת כוכבים: **כגון שניסך לה.** שעשה עבודת כוכבים ועשה בה מעשה אבל בהשתחואה או עבודה אחרת דלאו בגופה לא מיתסר דבר שאינו שלו: **סימן אחד.** לעבודת כוכבים: **אי נימא מכהנים.** שאנסום מלכי ישראל לעשות כומרים לעבודת כוכבים וכתיב ולא יגשו אלי (עוד) לכהן לי (יחזקאל מד): **דבני דעה נינהו.** וקנסא הוא: **מאבני מזבח.** שגנזום מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים (מ) ואע"ג דהקדש הוו ולא יכול העובד כוכבים לאסרן אפ"ה כיון דעבוד מעשה אסרינהו רבנן: **דלמא כר"פ.** דאמר קרא אשכחו ודרוש שילאו לחולין וקנאום העובדי כוכבים ויכלו לאסרן:

ואלא

אמר חזקיה מאי קרא. נ"ל דחזקיה אברייתא קאי ולא על דברי רבי יוחנן שהרי חזקיה רבו של רבי יוחנן ומיהו פרק ד' אחים ביבמות (דף לא:) עושה אביי תירוץ על מה שהקשה התלמוד על רב אשי אלא ודאי גם אביי ידע דברי רב אשי והוצרך לו לתרץ והתלמוד סידר כן לפי שהוא מתיישב יותר היטב אחר הסוגיא:

כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמה דידיה. פי' אנסוהו שאמרו להרגו אם לא ישתחוה מאליו אבל אין לפרש שכפפו קומתו בעל כרחו דא"כ הוא לא היה עושה כלום אלא הם עשו מעשה בגופו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו:

מתקיף לה רבי זירא אונס רחמנא פטריה. תימה מאי קפריך נהי דפטור ממיתה בדיעבד מכל מקום לכתחלה הוא חייב למסור עצמו למיתה ואם כן למה לא יאסר מטעם נעבד דהא פרהסיא דבסמוך לרבא קרי ליה נעבד מטעם דחייב למסור עצמו ואע"ג דבדיעבד פטור דכל אונס פטור ואין לומר דלרבי זירא אונס רחמנא פטריה מכל וכל ואפי' לכתחלה אין למסור עצמו על כך דא"כ מאי ראיה מייתי מולנערה לא תעשה אדרבה מיניה ילפינן (ה) דחייב למסור עצמו בשלהי בן סורר ומורה (סנהד' דף עד.) (ו) אפילו במצוה קלה דקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ואדרבה קרא דוחי בהם הוה ליה לאיתויי דמיניה תמצא להוציא אונס כדאמר רבא ועוד קשיא מאי קא מסייעי ליה לרבא בסמוך מבימוסיאות בשעת הגזרה (נ) דאסורות אפילו ר' זירא נמי יודע בזה כיון דבשעת הגזרה הוא חייבין למסור עצמן כדאמרינן בשלהי בן סורר ומורה דאפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ונראה לרבינו יצחק לפרש דבין ר' זירא ורבא לא פליגי בהא דלכתחלה חייב למסור עצמו ורבי זירא הכי פריך אונס רחמנא פטריה דיעבד דכתיב ולנערה לא תעשה דבר אע"ג שיש לו למסור עצמו אין לאסור בהשתחוואתו ורבא מסיק דהואיל ובפרהסיא חייב למסור עצמו עבודת כוכבים קרינא ביה ואעפ"כ בדיעבד פטור והשתא מסייע שפיר לרבא מבימוסיאות דמשום דחייב למסור עצמו אסר להו וא"ת מאי קא מייתי למפטר אונס מולנערה התם בדין הוא דפטורה משום דקרקע עולם היא וי"ל דלא הוזכר קרקע עולם לענין פטור המיתה ואין טעם לפטרה ממיתה אלא משום אונס תדע שהרי אם היתה נבעלת ברצון היתה חייבת ואע"ג שהיא קרקע עולם וקרקע עולם לגבי מסירת עצמה למיתה הוזכר דמזה הטעם אינה חייבת למסור עצמה אם לא שיאמרו לה או תהרג או תביא עליך הערוה אבל אם אמרו לה או תניחי שיבעלוך או תהרג אין לה למסור עצמה דמרוצח ילפינן ושם אין (ו) לו הטעם למסור עצמו אלא שלא יהרוג בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך ודאי אין למסור עצמו (מ):

הא בצנעא הא בפרהסיא. לכאורה משמע דרבא ס"ל דאונס דבצנעא אין לו למסור עצמו ומתוך כך היה נראה לפסוק כרבי ישמעאל דשרי נמי עבודת כוכבים בצנעא וקשיא דחס ושלום שנפסוק (ז) עבודת כוכבים יעבור ואל יהרג ועוד בשאלתות דרב אחאי פרשת וארא (סימן מב) פוסק כר' יוחנן דאמר בשלהי בן סורר ומורה (סנהדרין דף עד. ע"ש) משום ר"ש בן יהוצדק כל מצות שבתורה יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים יכול אפילו בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי לכך נראה דרבא נמי אית ליה דרבי יוחנן והא דקא משני לתרוצי הברייתא אפילו אליבא דר' ישמעאל הוא דאתא וכן משמע נמי בפ"ב דכתובות (דף יט.) דרבא אית ליה דרבי יוחנן דא"ל רבא אילו אתו לקמן לאימלוכי אמרי' להו זילו חתומו וכו' דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים והתם נמי בצנעא מיירי דאין דרך שיאנס אותם בפני י' (ס) ומורי דודי הרב ר' משה מקוצי בספר המצות שחבר (ח) כתב בסוף פרק בן סורר ומורה וז"ל רבא דפ' ר' ישמעאל לא פליג עליה דר' יוחנן אלא ה"פ אמר רבא הכל היו בכלל לא תעבדם בין לאזהרה בין למיתה כשהוא אומר וחי בהם יצא אונס דבצנעא מכל וכל בין מאזהרה בין ממיתה אבל הא מודי רבא דאיכא עשה דבכל נפשך שיש למסור עצמו אפילו בכל אונסא כדאמר ר"א בברייתא כשהוא אומר לא תחללו אהדריה בכלליה והיינו אונס דפרהסיא בין לאזהרה בין למיתה והואיל ורבא שהוא בתרא לא פליג עליה דרבי יוחנן שריר וקיים פסק השאלתות שיש לאדם למסור עצמו למיתה ואפילו באונס ובצנעא עכ"ל:

היתה בהמת חברו רבוצה לפני עבודת כוכבים. פירש בקונטרס (ט) לא מיבעיא הרביצה דהגביהה וקנאה ונעשית שלו ולא נהירא דמדפריך התם (חולין דף מא.) ממנסך למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מאי קא פריך מדאגביהיה לנסך קנייה והויא שלו אלא ודאי אין הגבהתו מועלת רק להתחייב באונסין לכך נראה לפרש דרבוצה נקט לרבותא אע"פ שלא הרביצה ולא עשה בה מעשה גדול אסרה במעשה זוטא וסימן א' לאו דוקא דה"ה כל דהו שהרי סימן אחד בבהמה אינו גמר דבר ומייתי ככר תרגמה אע"ג דרב הונא מיירי לאסרה להדיוט ונעבד שלו אסור מיירי בלאסרה לגבוה דכי היכי דמעשה בגופו כגון שחיטה מהני לאסרה להדיוט ה"ה נמי דמעשיו דידיה כגון ניסך לה בין קרניה מהני לאסרה לגבוה:

אילימא מכהנים. שעשו מעשה ונאסרו אע"פ שאין זו ראיה גמורה דשמא עשו מעשה בשלהם מכל מקום הכי קאמר אפילו היו דומים לזה ולא עשו מעשה רק בשל אחרים לא ראיה היא כדדחי משום דבני דעה נינהו:

מכרן

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ד מהל' איסורי מזבח הל' ו:

נ ב מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ד סמג עשין ה טוש"ע י"ד סימן קנז סעיף א [וברב אלפס סנהדרין ספ"ח דף רעד]:

נא ג ד מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' א ועיין בהשגות ובכ"מ סמג לאוין מה טור ש"ע י"ד סימן קמה סעיף ח:

◆

לעזי רש"י

גרושל"א [גרישל"א]. ברד.

◆

רבינו חננאל

כדכתיב בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות וגו' אי איכא כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים ואי לא יקומו וקיימא לן כוותיה: תנא נעבד שלו אסור ושל חברו מותר. פירוש אין נעבד נאסר אלא אם הוא קניינו של עובד אבל קניינו של אחר לא. מיתיבי איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין שוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון האי אונס היכי דמי לאו כגון שאנס חבירו וגזל בהמתו והשתחוה לה הנה אדם אוסר דבר שאינו שלו. ודחי רמי בר חמא לאו הכי הוא אלא אנוס כגון שאנסוהו עובדי כוכבים וכפאוהו והשתחוה לבהמה שלו דנמצא אוסר בהמתו: מתקיף לה ר' זירא והא כי האי גוונא הוא פטור וכיון דהוא פטור בהמה לאו נעבד היא ומנא לן דכי האי גוונא הוא פטור דכתיב ולנערה לא תעשה דבר וגו'. ובא רבא ופריק האי אנוס דפטריה רחמנא בעבודת כוכבים בצנעא אבל בפרהסיא לא ואמר הכל היו ואפילו אנוס בכלל לא תעבדם וכשפרט הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם הרי יצא אנוס הדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי דאפילו אנוס מיזהר שלא יחלל קשיין אהדדי ואמרינן לא קשיא בצנעא וחי בהם ולא שימות בהם. בפרהסיא אפילו אנוס ולא תחללו. אמרו ליה לרבא תניא דמסייעא לך בימוסאות של עובדי כוכבים שהעמידו בשעת הגזרה אע"פ שהגזרה בטלה איסור בימוסאות לא בטיל והא הכא דגזרה אונס הוא ואפ"ה כיון דבפרהסיא הוה אסור ואמר רבא הא לא מסייען התם דלא בטלו בימוסיאות משום דקיי"ל דישראל מומר הוה ופלח להו לרצון. ועבודת כוכבים דפלח להו ישראל אינה בטילה עולמית. חזקיה אמר הא דתנא איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין באונס בין ברצון דמשמע כגון דהא גברא אנס חברו ועבד לבהמתו ונאסרה כגון שניסך יין לחמה בין קרני בהמת חבירו ומקשינן האי בימוס עשאה פי' מזבח כמו מצבה עשאה לעבודת כוכבים אחרת ובימוס הא א"ר יוחנן בימוס שנפגם מותר ואפילו בהמתו שלו לא נאסרה דהא אי בעי פגים לה ופרקינן אלא כגון שניסך לה יין לאותה בהמה עצמה בין קרניה שעשאה עבודת כוכבים ועשה בה בעצמה מעשה ע"ג קרניה וכו' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חברו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה וכדרב הונא דאמר היתה בהמת חברו רבוצה בפני עבודת כוכבים לא אסרה שחט בה סימן אחד כיון שעשה בה מעשה אסרה מנא לן דמעשה אוסר בעבודת כוכבים אילימא מכהנים דכתיב אך לא יעלו כהני במות את מזבח ה' אשר בירושלים וגו' דלמא שאני כהנים דבני דעה נינהו ואלא מאבני

מסורת הש"ס

א) [תוספתא ספ"ו], ב) [עמ"ש תוס' יבמות נג: ד"ה הבא על וכו'], ג) ב"ק כח: [נדרים כז. ושם איתא אנוס], ד) לעיל כז: [וש"נ], ה) [בס"א: השמד, וכן בסמוך], ו) [בס"א: משומד, וכן לקמן], ז) חולין מ., ח) שם, ט) [לעיל נב:], י) בס"א: שמד, כ) בס"א: משומד, ל) רש"א ז"ל מוחק ממלוה כו', מ) [ועי' תוספות יומא פב. ד"ה מה הארכיו טובא ותוספות יבמות נג: ד"ה אין אונס], נ) [ועי' תוספות לעיל כז: ד"ה יכול ותוספות כתובות יט. ד"ה דאמר ותוס' שבת עב: ד"ה רבא],

◆

תורה אור השלם

1. לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן יַעֲקֹב וְזֶה כָּל פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים: ישעיהו כז ט
2. וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה: דברים כב כו
3. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: שמות כ ה
4. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
5. וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: ויקרא כב לב

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחמנים ואי לא יקומו: **(ב)** שם חזקיה אמר וכו' יין בין קרניה: **(ג)** שם בימוס בעלמא הוא דשויה אלא: **(ד)** רש"י ד"ה נעבד וכו' לגבוה קאמר הס"ד: **(ה)** תוס' ד"ה מתקיף וכו' מיניה ילפינן בשלהי בן סורר ומורה דחייב למסור עצמו אפילו במצוה קלה: **(ו)** בא"ד ושם אין לומר הטעם דמאי חזית דדמך סומק טפי למסור עצמו אלא שלא: **(ז)** ד"ה הא וכו' שנפסוק בעבודת כוכבים וכו' והא דקא משני הכי לתרוצי: **(ח)** בא"ד הר"ר משה מקוצי שחבר ספר המצות כתב בסוף פ' וכו' אהדריה לכלליה: **(ט)** ד"ה היתה וכו' לא מיבעיא. נ"ב פי' זה כתוב בפי' רש"י פ' שני דחולין דף מ:

◆

מוסף רש"י

ולנערה לא תעשה דבר. משום דאנוסה היא (נדרים כז.). **המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה.** אפילו למזבח משום נעבד, **עשה בה מעשה אסרה.** אף להדיוט (חולין מ.). **רבוצה.** לא מיבעיא עומדת דכשהגביהה והרביצה קנאה בהגבהה ונעשית שלו, אלא אע"ג דרבוצה ולא קנאה אסר לה במעשה (שם).